

EMLÉKEZTETŐ

TARTSD MAGAD

NÉMETH LÁSZLÓ

A napokban egy fiatalember jött ki hozzám a ködös törökvezúti estébe. Móricz Zsigmonddal ügynököltük az Alföldet, amikor megismertem. Ő akkor végezte a kollégiumot, s a városközi díszelőadás után egy cserkészőrs piciny szobájában vallatott a társai nevében. Ma végzett ember; nemcsak állása van, már múltja is. A szegedi diákok közé úgy jár haza, mint aki új, nagy mozgalmi tervei közt kezdeti alkotásairól sem akar megfeledkezni.

Én visszaemlékszem a négy év előtti aggodalmaira. Akkor az elfásulástól féltette magát s kortársait. Ők már hatodik-hetedikes korokban mindent tudtak, amit sorskérdésekben az első reformhullám fölvetett. Ami rólunk harc közben lehorzsolódott, gondosan összegyűjtve ott volt az ő kartotékjaikban. De nem kell-e cinizmusba és renyheségbe átcsapnia ennek a mohóságnak, ha a társadalom nem tud mit kezdeni velük? Ha ők is nyolcvanpengős állásokért fognak ügyeskedni, mint elődeik?

Mennyire mások a mai aggályai! Ma attól fél, nem rontja-e meg őt és kortársait a sok könnyű lehetőség. Rajta még ott volt az egyetem tejszóppje, s már komoly, felnőtt munkakörök közt választhatott. A mostani háromszáz pengős állása mind közt a legszerényebb. Azért szemelte ki, mert az a legideiglenebb. Láthat, tanulhat anélkül, hogy lehorgonyozna. A kortársain is ez tűnik föl: nemcsak jó állásokhoz, de néha meglepő hatáskörhöz is jutnak. Még a diákkori eszményeiket sem kell látszólag megtagadni érte. Sőt épp most nyílik alkalom a tetteváltásukra. Éppen csak a közérzete nem jó az embernek, mintha ez a gyors érvényesülés: az ördög előlege volna. Az ifjúsági egyesületekben is két-három éve még volt gőz, tartás. Most összeesnek. Az ifjúság ereje más szelepeken enged ki. Baj ez? Hisz a reformkor diákjai is ott úsztak

egykedtőre a közélet nyílt tengerén. Mért nem tud ő mégsem ennek a megnyílt „szézárnak” örülni: a maga jó dolgát valóságnak elfogadni?

A mai fiatal emberek persze túl jól ismernek bennünket. Lehet, hogy az enyém is a szájam íze szerint aggályoskodik. Azért aggályoskodik, hogy mentegetőznie ne kelljen. Én azonban beugrom ma is. Semmit sem félték úgy, mint a mások ifjúságát. Azt az ifjúságot, amely még nincs befogva, lekötve, magának morfondíroz, szenved és tanul gomolygó elhagyatottságában. Van egy teóriám: az ember annyit ér, amekkora kortyot ivott ebből az ifjúságból. Én legalább ma is abból élek, amit tizennégy és huszonkét éves korom közt néhány kertben összeábrándoztam. Pedig milyen éretlen gyermek voltam én ezekhez a kartotékos, mozgalmazó ifjakhoz képest. Amikor ők már a földkérdés minden csínját-bínját ismerték: én a szilasi ház mögött egy új magyar háború számára gyűjtöttem diákhadsereget. Álmomban persze, mert az egész világháborút átálmodtam. Amikor ők már országos példájú diákkaszinót szerveztek: én a bogárdi Csipkerózsza-kertben Berzsenyi-szabású ódákat írtam, és angolul olvastam Shakespeare-t, anélkül, hogy valaha egy angol szót hallottam volna. S ugyan hány hónappal voltam fiatalabb, mint barátom most, amikor a Múzeumkertben, mint menzakerülő diák a kórbonctanom fölé merész élet-tani elméleteket költöttem, és egy március délelőtt Dózsa Györgyről kezdettem tragédiát. Egy elmúlt gyermekkor volt; de ma is azt élem és tisztítom, ami védett elhagyatottságából felgomolygott. Amikor huszonöt éves koromban a véletlen írót csinált belőlem, ezt az árnyékot, ezt a félhomályt kerestem további hét éven át. Inkább írtam gyanús, felvágatlan folyóiratokba, ahol ellenőrzés nélkül „gomolyoghattam”, mint a Nyugatba, ahol rajtam volt az irodalom szeme. Egyedül csinált folyóirattal is ezt a termékeny, eldugott, félig felelős ifjúságot akartam meghosszabbítani. Ma már tudom, hogy önvédelem volt. Az a legjobb, amit ebben a félhomályban írtam. Ha negyvenéves koromig meghosszabbíthatom, tízszer külön ember válik belőlem. A teljes fény, a következetes szerep, a közélet: az égeti el az embert. Azaz amitől rettegni, amire takarékoskodni kell. Lehet, hogy mások nem annyira esendők vele szemben. Akkor is: legyen mit belévetni s számíton, amit belévetnek.

Mindig rettenetesen sajnáltam azokat a fiatalokat, akik korán estek a nyilvánosság hatalmába. Akár rosszhiszemű társaságok bérelték ki kora okosságukat, akár szép ügyekbe álltak be tüzzel kardoskodni. A körülöttünk folyó éretlen tusákban is ez bánt. Az ellenség, az még csak megérdemli, hogy így pazarolja el a legdrágábbat. De a vak „párthívek”, akik nem látják, hogy a „mozgalom” elveszi azt is, amijük volt; elverekszik az életüket anélkül, hogy gyűjthettek volna rája. „Tanuljatok meg kétszáz francia, horvát vagy román szót, s nekem is többet használtatok, mint egy visszakámpoló tanulmánnyal.”

Nem azt mondom én, hogy az ifjúság ne tegye meg kötelességét. Mi is voltunk egyszerre négy gyerek házitanítója s pelyhes állal vettük föl a család gondját. A robot, a harctér is jó iskola, ha az ember élve kerül ki belőle. Csak a sorsát ne lője el idő előtt. Maradjon benne valami, ami gyűjt, készülődik, figyel és tartogat. Legyen ellenállás benne a lehetőségek füttyjelével szemben. Ki ne ismerné ezeket a csábító jeleket? Nem is az érvényesülés; a tetterő, a képzelet az, ami az ifjú hátán szaladgálni kezd rájuk. De gondoljon a lelkére s vigyázzon. Nagy oka van annak, hogy a tehetségek mért jelentkeznek mindig fűrtösen, csapatban. A közül a rengeteg jó képességű ember közül csak az lesz tehetség, aki eltalálja, vagy aki helyett a sors eltalálja a belépés idejét. Az ember voltaképp egy szót mond ki az egész életével, s az nem mindegy, hogy ki mikor kezdi el mondani. A mai idők: nem reformkor; nem arra valók, hogy egy ifjú fenntartás nélkül odadobja magát beléjük. A nemzetnek is messzebb kell gondolnia, semhogy odaadhassa ezeknek az időknek az ifjúságát. Tévedés, hogy az aktualitás a fiataloké, s az öregeké az előrelátás. Épp fordítva: az öregek már csak arra valók, hogy az aktualitás megegye őket; az ifjúságnak kell messzebb néznie, a távolba cihelődnie. Nagy nemzedékek mindig akkor lépnek föl, amikor egy korszakforduló után a vizek letisztulnak, s egy csomó új lélek körülnéz, hogy a többinek az új helyzetet elmagyarázza. Még nem tudjuk, melyik évvel záródik le az a negyedszázad, amelyben mi voltunk a széttekintők, 1943-mal vagy 45-tel, de biztos, hogy le fog záródni. S a nemzetnek sokkal nagyobb érdeke, hogy akkor csöndben érlelt fiatalok nyomuljanak föl belőle, mint hogy ma ők is belédaráltassanak a napok káoszába.

Huszonöt éve ringatom magamban Ady egyik alig észrevett versét. „Tartsd magad, Sors, élet és Idő szabad, S ki várni érez, várni tud. – Várni tud Kinek önénje nem hazug S nem hord össze hetet, havat. – Tartsd magad, Mert most az a leggazdagabb, Ki várni érez, várni tud.” Ő üzenté ezt nekünk, akkori fiataloknak egy negyedszázada. Én még a színpadra is fölvittem, hogy többen értsék. Úgy érzem, ennél jobb jelszót nem választhatnának hunpostájukban az egymást követő magyar nemzedékek. Tartsd magad, kiáltjuk a homályban lapulók felé. Azaz: mi már kimondtuk a magunkét; – azokhoz az időkhöz, amelyben élnünk adatott. Ti zárjátok szívetekbe dolgaink tanulságát s alkalmazkodjatok az időhöz, amely a tietek lesz. Ez az alkalmazkodás, a jónak ez a megjegyzése: ez biztosítja a szép és az igaz továbbélését a történelem kataklizmáin keresztül. Tartsd magad, tartsátok magatokat, könyörgünk folytatóinknak s bíráinknak. S ahogy a jövő szikláiról, az idő rejtett völgyeiből a hang visszaverődik: a szó másik értelme is fölzendül bennünk. Tartsd magad. Azaz: tartsuk magunkat mi is, figyelmeztetők. A kor, amelynek fiai voltunk, velünk temetkezik. Most kell megmutatni, hogy a szó, amelyet a nemzethez

intéztünk, nem szófia, megér egy életet. Ez a néhány év, hónap még a mienk, mai őrzőké. Legyünk méltók rá. Tartsuk magunkat úgy, hogy az ifjúság, amelynek nem látott szeme rajtunk függ, szép leckét kapjon, magát tartván a magatartásra.

1943. február